

Od fanouška k tvůrci legálně: fan art z pohledu práva

Maxim Tomoszek, Ivan David

Fan art

jsou umělecká díla vytvořená fanoušky a inspirovaná postavami, prostředím, příběhy či jinými prvky existujících autorských děl, které kreativně reinterpetují. Fan art je typickým projevem fanouškovské kultury (fandomu), vyjadřuje emocionální nebo intelektuální vztah fanoušků k původnímu dílu.

Fanouškovské umění (tzv. fan art) je dnes nedílnou součástí populární kultury. Vzniká z obdivu k filmům, knihám, hrám či hudbě a tvoří most mezi tvůrci původních děl a jejich fanoušky. Přestože fan art často vychází z nadšení a tvořivosti, pohybuje se v právně citlivém prostoru – dotýká se totiž zejména autorského práva. Tento manuál nabízí základní orientaci v právních otázkách, které se mohou s fanouškovskou tvorbou pojít, a pomůže tvůrcům i komunitám lépe porozumět tomu, kde leží hranice mezi inspirací, poctou a porušením práva.

Základní znaky fan artu, které ho odlišují od ostatního umění

A → A'

Odvozenost (derivativnost)

vychází z existujícího díla, které kreativně zpracovává.

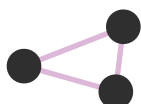
Neoficiální povaha

často vzniká bez oficiálního zadání nebo pověření od původního autora, není součástí autorizované distribuční strategie nebo licencovaného merchandisingu.

Vyjádření vztahu k původnímu dílu

vzniká za účelem vyjádření emocionálního vztahu k původnímu dílu nebo jako snaha o jeho osobní interpretaci, nikoliv primárně za účelem komerčního zisku.

Komunitní aspekt

šíří se zejména v rámci fanouškovských komunit, má interaktivní funkci, jeho sdílení podporuje sociální vazby mezi fanoušky.

Právní režim z pohledu fanouška

Obecný princip

I odvozená díla potřebují pro vytvoření a šíření souhlas (licence) autora původního díla. Tato licence má nejčastěji individuální charakter (tedy jde o klasickou licenční smlouvu mezi autorem původního díla a autorem fan artu). Může mít však i charakter veřejné licence (typicky creative commons), kdy autor původního díla obecně dovoluje užití svého díla, jsou-li dodrženy určité podmínky (v takovém případě není zapotřebí uzavírat individuální licenční smlouvu, ale je zapotřebí autorem stanovené podmínky respektovat).

Výjimky

Kdy můžu fan art vytvořit a šířit i bez souhlasu (licence)?

A

Pro osobní potřebu:

zde je ale omezená možnost šíření; jmenovitě autor fan artu může vytvořit fan art pro své soukromé účely (které zahrnují i šíření mezi osobami autorovi blízkými, jako jsou jeho nejbližší příbuzní a přátelé, nikoliv však již členové širší fanouškovské komunity ani členové široké veřejnosti); současně je oprávněnost takového užití podmíněna jeho úplnou nekomerčností.

B

Citace:

omezené použití; tato výjimka je při tvorbě fan artu relativně málo využitelná, neboť předpokládá doslovné převzetí částí původního díla do díla nově vytvářeného (když je fan art v principu založen na kreativním přetváření těchto původních kreativních prvků, viz výše), konkrétně pak musí být naplněny tyto podmínky:

- 1 → jasné označení převzaté části a její doslovné převzetí (s výjimkou úprav zcela nezbytných pro zařazení do nově vytvářeného díla);
- 2 → odůvodněná míra převzetí, která v praxi zejména předpokládá, že nově vytvořený autorský materiál jednoznačně převládá nad materiálem převzatým (citovaným) a že tento původní materiál je užit pouze v míře nezbytné k dosažení účelu citace (když judikatura současně předpokládá, že by mezi novým a původním dílem měl probíhat „intelektuální dialog“, tedy převzetí by nemělo být svévolné);
- 3 → odkaz na původního autora a zdroj (včetně uvedení přesného názvu citovaného díla).

- C Parodie a karikatura:** omezení způsobu zpracování – musí vyjadřovat osobitý humor, ironii, satiru nebo kritický postoj k původnímu dílu, současně se musí od tohoto původního díla zřetelně lišit tak, aby byl jasný autorský vklad autora nového díla.

příklad

Tomáš vytvořil komiks, který paroduje slavnou filmovou ságu Star Wars. Jeho komiks humorně nadsazuje charakterové vlastnosti postav a ironicky komentuje dějové zápletky. Komiks zveřejnil na Instagramu.

Může Tomáš komiks zveřejnit bez souhlasu původního autora? **Ano.** Protože jde o parodii, jejímž účelem je humor, ironie a kritický komentář, může být zveřejněna bez souhlasu autora původního díla za předpokladu, že nejde o komerční využití.

- D Pastiš:** novinka v českém autorském zákoně (zakotvená v roce 2023) podle evropské směrnice, podobně jako parodie a karikatura je výjimkou z autorskoprávní ochrany. Literatura definuje pastiš jako užití díla nebo jeho částí za účelem vytvoření nového díla, které „napodobuje styl jiného díla, autora nebo období, nebo je složeno z částí imitujících více zdrojů“¹, aniž by nutně muselo jít o humor či satiru. V případě fan artu půjde o pastiš, pokud dostatečně transformuje původní dílo imitací nebo stylizací; např. může jít o vzdání pocty, vytvoření nového kontextu, reinterpretaci.

Obecně k výjimkám

U všech výjimek uvedených výše pod písmeny A až D platí povinnost naplnit (vyjma individuálních podmínek shora shrnutých) i obecné podmínky tzv. tříkrokového testu (§ 29 odst. 1 autorského zákona), tj.:

- i** → užití v konkrétním případě musí být vždy přiřaditelné ke konkrétní výjimce v zákoně uvedené, tedy uživatel musí být schopen argumentačně doložit, že splnil podmínky některé z výjimek dle písmen A až D výše (případně – dle konkrétní situace – podmínky jiné výjimky uvedené v zákoně);
- ii** → užití nesmí být v rozporu s běžným způsobem užití díla, tedy uživatel musí být schopen doložit, že užití (u kterého se dovolává výjimky) odpovídá obvyklé poctivé praxi;
- iii** → užitím nesmí být nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora, tedy uživatel musí při aplikaci výjimky respektovat:
 - a.** osobností zájmy autora: např. citace nesmí být provedena tak, aby byl zcela svévolně zkreslen smysl citovaného díla, pastiš ani parodie by neměla mít pornografický, násilný, rasistický či jinak problematický charakter atd. a celkově by nemělo dojít ani k jinému znehodnocení původního díla;
 - b.** majetkové zájmy autora: zde obecně platí, že čím „komerčnější“ užití má uživatel v úmyslu, tím větší je i pravděpodobnost, že by

nově vytvářené dílo mohlo zasáhnout do distribuce původního díla a tím i do majetkových zájmů jeho autora; jinými slovy, nově vytvářené dílo by nikdy nemělo být koncipováno jako reálná konkurence či substituce díla původního.

příklad

Michaela vytvořila ilustraci, která spojuje postavy ze světa Harryho Pottera a Pána prstenů. Ilustrace napodobuje vizuální styl známý z filmových adaptací obou děl. Michaela tuto kresbu neprodává, ale volně ji sdílí ve fanouškovské komunitě.

Spadá Michaelina kresba pod institut pastíše, a může ji tedy sdílet bez souhlasu původních autorů? **Ano.** Její ilustrace splňuje znaky pastíše, pokud se jedná o stylovou imitaci, dílo je dostatečně transformativní, nekonkuruje původním dílům ekonomicky a je sdíleno v dobré víře.

Shrnutí

– kdy potřebuji
souhlas autora?

Je nutný, pokud nejde o některou z výjimek výše; silně doporučený i v případě citace a pastíše, pokud jde o komerční využívání fan artu. Stačí i v jednoduché podobě, je výhodný jako prevence sporů i jako způsob navázání kontaktu nebo spolupráce s původním autorem.

příklad

Lukáš vytváří kresby populárních postav z anime a prodává je jako plakáty na svém e-shopu. Nemá souhlas držitelů autorských práv.

Je Lukášovo jednání z hlediska autorského práva v pořádku? **Ne.** Komerční prodej fan artu bez souhlasu autora původního díla představuje porušení autorských práv. Lukáš by měl získat souhlas (licenci).

Potřebuji pro vytvoření fan artu souhlas autora původního díla?

Fan art z pohledu autora původního díla

Výhody fan artu: publicita a propagace zdarma; rozšíření dosahu; posílení vztahu s fanoušky; inspirace

Nevýhody fan artu: ztráta kontroly nad vlastním dílem; zneužití díla pro komerční nebo kontroverzní účely; ekonomické riziko (konkurence komerčního fan artu); negativní ovlivnění značky/reputace/jména autora

Tři možné obecné přístupy:

- 1. Tolerance (implicitní svolení)**
– pasivita → nenáročné; riziko zneužití, menší míra kontroly.
- 2. Aktivní podpora (explicitní svolení)**
– zveřejnění pokynů a pravidel (fan art policy); omezení rizik, lepší spolupráce s fanoušky, využití fan artu pro marketing.
- 3. Omezení nebo zákaz (explicitní nesouhlas)**
– zveřejnění zákazu, aktivní vymáhání práv; maximální kontrola a ochrana díla, minimalizace rizika zneužití; zhoršení reputace u fanoušků; vymáhání je v praxi náročné na realizaci.

Individuální korekce: Autor původního díla může vždy rozporovat konkrétní způsoby použití svého díla, se kterými nesouhlasí. V případě sporu bude nutné posoudit, zda jde o některou z výjimek (karikatura, pastiš) a zda nejsou nepřiměřeně zasaženy oprávněné zájmy autora původního díla.

příklad

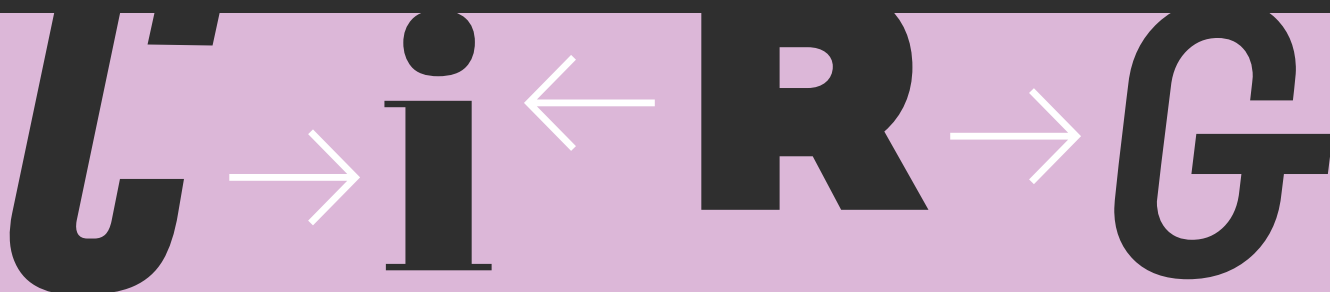
Adam vytvořil fan art populární dětské postavy v násilném kontextu a zveřejnil ho na sociálních sítích. Původní autor postavy požádal Adama o odstranění kresby, protože poškozuje jeho dílo a reputaci.

Je autor původního díla oprávněn žádat odstranění fan artu? Ano. I když fan art může někdy spadat do výjimek (parodie/pastiš), původní autor má právo žádat odstranění kontroverzního obsahu, který poškozuje jeho oprávněné zájmy, reputaci nebo integritu díla, neboť nebyly naplněny podmínky tříkrokového testu (viz výše).

Poznámky

- 1 Mezei, P., Jütte, B. J., Sganga, C. a Pascault, L. (2024, 3. června). Oops, I Sampled Again ... the Meaning of „Pastiche“ as an Autonomous Concept Under EU Copyright Law. IIC, 55, 1225–1256. <https://doi.org/10.1007/s40319-024-01495-z>, viz s. 1231.

→ zpět

Tento manuál vznikl za podpory projektu Komplexní výzkum a podpora rozvoje kulturních a kreativních průmyslů v Olomoucké aglomeraci, reg. č.: CZ.02.01.01/00/23_021/0008382 spolufinancovaného Evropskou unií.

Grafická úprava — Jiří Vaněk / Carton Clan.

Tento návod je zveřejněn pod veřejnou licencí CC-BY-NC-ND.

Spolufinancováno
Evropskou unií

